
Proces komune i praksa komunalnog sistema

Branko Caratan

Prije svega, treba reći da nije teško složiti se s tezom da je uporište koncepcije komune u shvaćanju revolucije, odumiranja države i radničke demokracije. Tu se zapravo radi o istom osnovnom teorijskom uporištu. Socijalistička revolucija uvijek se, onda kada je bila autentična, u praksi oslanjala na neke oblike, najčešće spontano nastalih, kreacija narodnog upravljanja, koje uočavaju ne samo marksisti nego i građanski autori. Takvi oblici kao što su komuna, sovjeti ili naši narodnooslobodilački odbori javljaju se po pravilu u svim revolucijama u kojima se socijalističke snage autentično pojavljuju kao njihovi masovni subjekti. I to čak često i bez nekog posebnog teorijskog programa koji predviđa stvaranje takvih oblika. Mogli bismo čak u prilog tome dodati da i sama Pariška komuna, na primjer, nije bila marksistička inicijativa, već je nastala na tragu one antietatističke linije koju je zastupao anarhizam. Upravo se ta linija u tom momentu poklopila s općim teorijskim okvirom prevladavanja politike, koju je marksizam nudio kao određenu viziju socijalizma. A upravo u tome je osnova ove koncepcije komune koju zastupa marksizam i u taj okvir onda dalje ulazi i ideja o odumiranju države ili, malo preciznije, ideja o prevladavanju političkog upravljanja uopće, jer se ne radi samo o državi, nego i o partijama i ostalim političkim organizacijama putem kojih se provodi mehanizam političkog upravljanja.

Komuna se vrlo često, općenito govoreći, povezuje s koncepcijom radničke demokracije. Mislim da bi toj temi trebalo posvetiti nešto pažnje. Naime, radi se o pitanju: da li je naša komuna, ovako kako je programatski dana, utemeljena na konceptu radničke demokracije. Taj koncept radničke demokracije ima, prije svega, svoje klasno uporište u proizvodnom sistemu organiziranja vlasti. Taj sistem u svom čistom obliku bio je izveden samo u sovjetima revolucionarnog doba. Kasnije je, 1936. godine, i programatski i konstitucionalno bio napušten i zamijenjen jednim oblikom, moglo bi se reći, klasične političke reprezentacije. Naš današnji sistem komune kombinacija je i jednog i drugog načela. Možda je upravo u tome i uzrok relativno visokog stupnja kompliciranosti sistema. Mi imamo, kao što je poznato, različite vrste vijeća, od kojih su jedna zasnovana na proizvodnom,

a druga na nekim varijantama klasičnog principa političke reprezentacije. Ovdje se, kad je riječ o radničkoj demokraciji, pojavljuje i pitanje o utjecaju autentične, empirijski shvaćene radničke klase na taj sistem. Moglo bi se onda postaviti i pitanje da li je taj utjecaj veći u radnim organizacijama ili u komuni. Čini se čak da bi bilo zanimljivo istražiti koliki je dio stvarnog radničkog sastava predstavljen u komuni, a koliki dio tog sastava iz radnih organizacija predstavljaju različiti funkcionari ili stručnjaci. Naravno, ovdje se otvara i pitanje što su radnici, tko čini taj radnički sastav ovog vremena, na ovom stupnju tehnologije i na ovom stupnju razvitka društvenih odnosa. To nije, kao što je poznato, jednostavno pitanje. Ali, bez obzira na različite teorije o radničkoj klasi i radnicima u suvremenom socijalizmu, moglo bi se zaključiti da taj radnički sastav nije dovoljno prisutan ni kvantitativno, a da i ne govorimo o stvarnom utjecaju. Ovo posljednje vezano je za prethodno pitanje o kvantitativnoj zastupljenosti, ali je samo po sebi kompliciran i teško mjerljiv problem.

Ako je osnovna ideja komune u socijalističkoj teoriji prevladavanje sistema klasične političke reprezentacije, onemogućavanje onoga što kolokvijalno zovemo staljinističke deformacije, onemogućavanje da predstavnici upravljaju u ime radničke klase, onda treba naglasiti da komuna može biti stvarno socijalistička samo ako je dio cjelovitog sistema samoupravljanja. Ako se prate neke recentne diskusije francuskih socijalista i komunista, može se vidjeti da već i oni naglašavaju taj princip totaliteta samoupravljanja kada raspravljaju o radničkom samoupravljanju u tvornici. Taj isti odnos vrijedi i za sistem komunalnog upravljanja. Komuna može biti socijalistička institucija ako je dio cjelokupnog sistema upravljanja putem kojeg se prevladava političko upravljanje. Ovdje se onda ponovo javlja kao otvoreno pitanje: kako je sama komuna u obliku općinske skupštine konstituirana — da li na principu klasnog, proizvodnog delegiranja, ili na principu takozvanog narodnog suvereniteta. Ovaj drugi princip ipak je drukčiji koncept, koji, doduše, radnička demokracija ne odbacuje u cjelini, već on znači nešto drugo u kontekstu socijalističke demokracije. Da komuna mora biti dio sistema klasne demokracije, važno je upozoriti i zato što se ideja komunalne zajednice, i u buržoaskim revolucijama, a i u različitim socijalističkim orijentacijama i pokretima, npr. u anarhističkim, pojavila i kao reakcija na pretjerani centralizam razdoblja apsolutizma, i zato se komuna ne bi smjela svesti samo na protutežu centraliziranoj vlasti. Ona bi u autentičnoj socijalističkoj viziji trebalo da bude nešto drugo: osnovna jedinica cjelokupnog sistema upravljanja društvom osnovanog na samoupravljanju. Ona to ne može biti ako nema utjecaja na odluke zajednice kao cjeline, a ne može to biti ni ako se u njoj ne prelamaju interesi i političke orijentacije koji nastaju u samoj društvenoj bazi (ovdje mislim, prije svega, na proizvodnu bazu društva). Prema tome, komuna ne bi smjela biti shvaćena kao puki voditelj lokalnih, takozvanih komunalnih poslova u užem tehničkom smislu riječi ili lokalnih poslova države. Time nisam mislio reći da se komuna tim poslovima ne bavi ili ne treba da bavi. Taj dualizam (opća politika na jednoj strani, a vođenje »komunalnih poslova« na drugoj) i odnos s cjelinom državnog aparata može komunu dovesti u opasnosti koje su se već jasno pokazale u ulozi komunalnih zajednica u sistemima građanske demokracije ili u staljiniziranim sistemima. Tako se

vrlo jasno vidjelo što se događa s lokalnim organima vlasti kada zapadnu u taj dvostruki kolosijek — da linija vertikalne subordinacije postaje mnogo jača i da onda autentična i izvorna uloga komunalne zajednice dolazi u drugi plan.

Ako polazeći od takvih teorijskih koordinata procjenjujemo situaciju našeg komunalnog sistema, moglo bi se reći da se komuna u nas afirmirala u vođenju »komunalnih poslova«, poslova koji su nužni i nezaobilazni u organizaciji života na određenom teritoriju, javnih službi itd. Komuna je uspjela postati institucija koja registrira interese građana. Ako nije uspjela osigurati dominantan stvarni utjecaj građana na politiku komune, nesumnjivo je da je uspjela da se u njezinu okviru formira javno mišljenje o potrebama građana određene komunalne zajednice. A to su ujedno i preduvjeti za drukčiju konstituciju procesa odlučivanja u komuni. Komuna je izvrstan segment za analizu političkog odlučivanja. Istraživanja delegatskog sistema pokazuju da je odlučivanje još praktično koncentrirano u komunalnom vrhu, koji je po svom personalnom sastavu različit od komune do komune. Analize su pokazale da konstitutivno i programatski zamišljeni elementi utjecaja i kanali koordinacije uglavnom još ne funkcioniraju. Cjelokupna koordinacija ipak je u vrhu, i ovdje se donose glavne odluke.

Treće i posljednje, ali ne i najmanje važno (kao hipoteza za razmatranje), dobiva se dojam da postoji hipertrofija mehanizama upravljanja. Na komunalnom planu pojavljuje se u dosta providnom obliku stanovita kompliciranost sistema, a to omogućuje i stvara objektivnu potrebu koordinacije u takvom kompliciranom mehanizmu. A potreba posredovanja predstavlja uvijek otvorena vrata za manipulacije onih koji imaju uvid u cjelinu funkcioniranja cjelokupnog mehanizma. Ovdje se onda javlja i pitanje: da li takav mehanizam može omogućiti prevladavanje političkog upravljanja i da li komuna može ostvariti svoju osnovnu socijalističku intenciju prevladavanja političkog upravljanja ili, možda, komunalni sistem, polazeći od postojećeg, i pozitivnog i negativnog, iskustva, traži i nova rješenja?